

Sammlaren

Tidskrift för forskning om
svensk och annan nordisk litteratur

Årgång 143 2022

I distribution:

Eddy.se

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Berkeley: Linda H. Rugg

Berlin: Stefanie von Schnurbein

Göteborg: Åsa Arping

Köpenhamn: Johnny Kondrup

Lund: Torbjörn Forslid

München: Joachim Schiedermaier

Oslo: Elisabeth Oxfeldt

Stockholm: Anna Albrektson, Thomas Götselius

Tartu: Daniel Sävborg

Umeå: Maria Jönsson

Uppsala: Torsten Pettersson

Zürich: Klaus Müller-Wille

Åbo: Claes Ahlund

Redaktörer: Niclas Johansson (uppsatser) och Karl Berglund (recensioner)

Biträdande redaktör: Marcus Axelsson

Inlagans typografi: Anders Svedin

Bidrag till *Samlaren* insändes digitalt i ordbehandlingsprogrammet Word till info@svelitt.se. Konsultera skribentinstruktionerna på sällskapets hemsida innan du skickar in. Sista inlämningsdatum för uppsatser till nästa årgång av *Samlaren* är 15 juni 2023 och för recensioner 1 september 2023. *Samlaren* publiceras även digitalt, varför den som sänder in material till *Samlaren* därmed anses medge digital publicering. Den digitala utgåvan nås på: <http://www.svelitt.se/samlaren/index.html>. Sällskapet avser att kontinuerligt tillgängliggöra även äldre årgångar av tidskriften.

Svenska Litteratursällskapet tackar de personer som under det senaste året ställt sig till förfogande som bedömare av inkomna manuskript.

Svenska Litteratursällskapet PG: 5367–8.

Svenska Litteratursällskapets hemsida kan nås via adressen www.svelitt.se.

ISBN 978–91–87666–42–1

ISSN 0348–6133

Printed in Lithuania by
Balto print, Vilnius 2023

Övriga recensioner

Åsa Arping, *Att göra klass. Nedslag i svensk samtidsprosa*. Makadam. Göteborg & Stockholm 2022.

bell hooks inleder sin bok *Where We Stand. Class Matters* (2000) med påståendet att "[n]owadays it is fashionable to talk about race or gender; the uncool subject is class" (vii). Det är emellertid ett ämne som är ytterst relevant eftersom klyftan mellan fattiga och rika ständigt ökar, menar hooks. Arton år senare, i nyutgåvan av *Klass. Är du fin nog?* (2018) hävdar Anneli Jordahl att klass inte är något det pratas om idag, allra minst i politiken. Men, skriver Jordahl, "[k]onstnärerna ser, inspireras och skapar" arbetarskildringar, och hon kallar det rent av en boom för denna typ av litteratur sedan millennieskiftet (18). Åsa Arping följer samma tankegångar som hooks och Jordahl i *Att göra klass* (2022). Arping menar att många "under de senaste decennierna hävdad att klass försvunnit från den politiska dagordningen" och att "klassbegreppet tycks bli allt otydligare i takt med att ojämlikheten ökar" (209, 11). Och samtidigt är klass något som hon ser framträda i samtidslitteraturen. Men hur görs då klass i den svenska samtidslitteraturen? Med hjälp av tjugo romaner utkomna i Sverige under 2000-talet utforskar Arping i denna bok just detta.

Boken består av åtta kapitel, vilka utgörs av tidigare publicerade texter i omarbetning. Några har presenterats på Nordiskt nätverk för arbetarlitteraturforsknings konferenser och publicerats i efterföljande konferensvolym; övriga har förekommit i ett läromedel, i en festskrift, i en bokserie samt i tidskrifterna *Scandinavica* respektive *Tidskrift för litteraturvetenskap*. Texterna har omarbetats till att passa monografins format där kapitlen är ungefär lika långa (omfånget är runt tjugo sidor) och stundtals går i dialog med varandra. Det sammanhängande intrycket förstärks av ett någorlunda enhetligt språkbruk och likaledes språknivå.

"Studien har inga ambitioner att vara heltäckande, syftet är snarare att genom nedslag visa på bredden i hur klassrelationer och -erfarenheter gestaltas i samtidsprosan, med ett sammanhållande

fokus på själva *görandet*, klass som gestaltad, performativ praktik", skriver Arping i inledningen (14). I det citerade påståendet anger Arping en annan sammanhållande faktor mellan texterna – att det genomgående handlar om *görandet* av klass, som hon några meningar senare vidgar till att innefatta "hur klass *gestaltas, görs och känns*" (14). En annan utgångspunkt som också håller samman analyserna av prosaverken (för det är berättelserna Arping vill åt varvid lyriken uteslutits som analysobjekt) är att klass betraktas som relationellt. Att klass är en relation mellan två klasser – kapitalister och arbetare – är en grundläggande förståelse som utgår från Marx, förklarar Arping, som i inledningen också diskuterar andra förståelser av begreppet klass. En förklaring av hur klass verkar – och skildras – relationellt återfinns i de avslutande reflektionerna: "Sociala skillnader och distinktioner erfars och uppstår i samspel mellan människor" (210). Arbetarlitteratur är den typ av litteratur som främst förknippas med gestaltningar av klass och den finns förstas representerad i denna monografi. Men här viks även utrymme åt den klass som av vissa kallas en "social restkategori" i Marx tvåklassmodell: medelklassen.

Det finns också andra relationer än den mellan klasser som Arping intresserar sig för i sin studie. Hon lyfter hur "klass fungerar i dialog med kultur och andra kategorier, framför allt genus, ålder och rasifiering" (29). Nancy Fraser menar att en analys av ojämlikhet bör integrera identitetspolitiken samt ha en bivalent kritisk ingång utifrån förståelsen att ekonomi och kultur är sammanflätande. Det är denna förståelse Arping har som ingång i sin studie.

En rad skiftande teorier, framförallt om klass, presenteras i bokens inledning och ytterligare teorier dyker upp i analyskapitlen. Beverly Skeggs respektabilitetsbegrepp återkommer i flera av kapitlen. Likaså Pierre Bourdieus kapital-, smak- och distinktionsindelningar. Arping menar att klass känns och för att understödja de delar av analyserna som behandlar romankaraktärernas känslor

används Sara Ahmeds och Sienna Ngais teorier. Ahmed menar att det finns känslöekonomier där känslor cirkulerar, känslor som formar och klibbar samman kroppar. Ngai menar att *ugly feelings*, alltså lågstatuskänslor som till synes är improduktiva ändå har potential att förändra. Båda teoretikerna menar att de känslor som är i omlopp kan kopplas till en viss tid, vilket är en tanke som också serverar Arpings analyser av samtidslitteratur. Att känslor kan kopplas till klass är något som också uppmärksammas med stöd av Skeggs, som talar om en "emotionell klasspolitik", liksom den koppling mellan känslor och klass som Guy Standing gör i sin beskrivning av den grupp människor i samtiden som har otrygga anställningar, det vill säga prekariatet. Teoriurvalet fungerar genomgående väl och tjänar analyserna. Men det är inga tungt teoribehängda analyser som presenteras i kapitlet. Tvärtom skulle teorierna stundtals kunnat arbeta mer för att fördjupa analysen. Å andra sidan främjar det läsvänligheten för en vidare läsarkrets då Arpings lätta handlag med språket får utrymme, vilket ger en läsarvänlig, lättillgänglig text.

I det första kapitlet undersöks hur de unga protagonisterna i Torbjörn Flygts *Underdog* (2001), Susanna Alakoskis *Svinalängorna* (2006) och Åsa Linderborgs *Mig äger ingen* (2007), med det sena 1960-talets och 1970-talets folkhem som fond, börjar bli medvetna om klass genom att se och förstå att det finns skillnader i smak och status i deras egna arbetarklasshem jämfört med andras. Med hjälp av Bourdieus kapital- och Skeggs respektabilitetsbegrepp tydliggör Arping inte bara karaktärernas växande klassmedvetenhet utan också att det är i förståelsen av den skillnad de registrerar som deras klassresor kan begynna. Vidare sätter författaren dessa romaner i en bredare arbetarlitterär kontext och jämför ovanstående skildringar av arbetarklassuppväxter med 1930-talets, varigenom hon kan framhäva hur blicken i de nyare verken inte bara är retrospektiv utan också riktas inåt jaget i stället för att riktas mot en hoppfull framtid, som i 1930-talets arbetarskildringar.

Kapitel 2 behandlar Alakoskis dagboksutformade verk *Oktober i Fattigsverige* (2012) och *April i Anhöringsverige* (2015) genom begreppet *life writing*. Författarens metod att skriva sitt liv hamnar således i fokus. Arping undersöker den självnografiska aspekten av verken och de metarefleksioner Alakoski gör över skrivandet av de förhandenvarande verken. I Alakoskis skrivande görs klass, bland annat, genom att en annan typ av livsberät-

telse än den traditionella, borgerligt betingade, utvecklingshistorien framträder, menar Arping.

I det följande kapitlet hamnar Kristina Sandbergs hemmafru Maj i centrum. Analysen utgår främst från den första boken i trilogin, *Att föda ett barn* (2010). Maj, som är uppvuxen i en arbetarklassfamilj, gifter in sig i en "fin" familj och Arping konstaterar att Maj både genom sitt sätt att genomföra sina husmorsplikter och genom sina tankar gör klass. Det kanske viktigaste Arping gör här är att lyfta fram samhällsdebatt och forskning om hemmafrun, liksom hur synen på reproduktivt arbete som något obeständigt och något som inte bidrar ekonomiskt, gjort att hemmafrun hamnat i skymundan. Dessutom klargörs i kapitlet vilka olika uppgifter hemmafrun haft beroende på vilken klass hon tillhört.

En röd tråd genom analyserna är att arbetarklass och medelklass ställs bredvid varandra och jämförs. Ibland sker jämförandet övervägande på analysnivå, medan jämförandet stundtals framträder tydligt i berättelserna. I kapitel 4, som behandlar Sara Beischers *Jag ska egentligen inte jobba här* (2012), Jack Hildéns *Vi, vi vaktmästare* (2014) och Måns Wadensjös *Monopolet* (2019), sker jämförandet på båda nivåer. Karaktärerna befinner sig i olika stadier av medvetenhet kring vilken klass de befinner sig i och klassgränserna är också otydliga. Prekariatet, som ibland betraktas som en egen klass, hämtar sina medlemmar ur både medel- och arbetarklassen och samlar dem i en tillvaro av otrygga anställningar, såsom vikarierna i de tre romanerna. Arping utforskar hur karaktärerna förhåller sig och förflyttar sig mellan olika klassfärer och hur de tänker, känner och gör klass.

I femte kapitlet hamnar medelklassen under lupp och dess problem illustreras med hjälp av Sara Kadefors *Fågelbovägen 32* (2006). Arping framför här en god poäng: "den hegemoniska urbana medelklasskultur som präglar stora delar av västvärlden och som också gärna tar sig universella anspråk behövs också synliggöras, just som norm, och som ideologi" (129). I detta kapitel kartläggs också medelklassromanens historia och innehåll. Arping framhåller att medelklassen hålls ihop av gemensamma värderingar och gemensam moral. I Kadefors roman förs en kritisk dialog med idealet om individuellt självförverkligande och omgivningens förväntningar på individens engagemang i både familj och globala frågor, menar Arping. Romankaraktären, en kvinnlig läkare, pendlar mellan empati, skuld och cynism och känslorna härrör från skavet mellan de

förväntade plikter och reella möjligheter som kan knytas till hennes medelklassstillhörighet.

I sjätte kapitlet återkommer Arping till prekarieratet. Kapitlet är betitlat ”Prekärt universitetsliv i postvälfärden: Tid, plats och identitet i Isabelle Ståhls *Just nu är jag här*”. Utifrån Ståhls roman från 2017 diskuterar Arping universitetet som såväl en arena för makt, som en underfinansierad inrättning. Elise i romanen är student, som i sig innebär en prekärr tillvaro med låg levnadsstandard. Men hon jobbar också extra och är alltid tillgänglig för arbetsköparen att nå. Tinderdejterna avlöser varandra och inget tycks beständigt i Elises liv. Zygmunt Baumanns begrepp *liquid modernity* understödjer analysen, liksom Standings prekariatbegrepp. Romanen, menar Arping, ”tillhör en typ av samtidslitteratur som blir allt vanligare; den bär visserligen på politiska undertoner men intar ingen tydlig ståndpunkt” (163).

Kapitel 5 kan med fördel läsas som en grund för kapitel 7, i vilket det diskuteras liknande känslor som i Kadefors roman, när Negar Nasehs *De fördrivna* (2016) analyseras. Utifrån bland annat Ngais *ugly feelings* och det cyniska tillstånd Sven Anders Johansson menar präglar nutiden analyseras romanen om medelklassparet från Stockholm, som tillbringar en tid på Sicilien med sitt lilla barn. Inte långt därifrån riskerar flyktingar sina liv på havet. Filosofen Byung-Chul Han, som menar att rädslan för smärta är typisk för vår samtid, bidrar till läsningen av romanen där denna rädsla framträder. I kapitlet talar författaren inte explicit om att klass görs i romanen utan detta får läsas in mellan raderna. Framkommer gör att romanen gestaltar hur det känns att vara privilegierad medelklass och samtidigt befinna sig i sårbart tillstånd.

Konsumtion står i centrum i det åttonde, avslutande kapitlet där bland annat kläder och mat används för att markera tillhörighet och medvetenhet. Detta kapitel är det enda där Frasers bivalent kritiska ingång uttalat ingår i analysen. Postmigration är ett begrepp som används för att analysera Evin Ahmads *En dag ska jag bygga ett slott av pengar* (2017), Donia Salehs *Ya Leila* (2020) och Wanda Bendjellouls *Dalenglitter* (2020). I romanerna, där rasifierade unga kvinnor spelar huvudrollerna, vänds blicken mot den svenska urbana medelklassen. Arping belyser hur karaktärerna, som vanligen utsätts för nämnda klasskategorier exotiserande blick, också returnerar blicken.

Det som framträder i läsningen av *Att göra klass* är framförallt hur Arping i de behandlade roma-

nerna finner känslor och tillstånd, vilka kan kopplas till såväl klass som samtid. Efter denna genomgång av kapitlen vill jag här återkomma till citatet från bokens inledning: ”Studien har inga ambitioner att vara heltäckande, syftet är snarare att genom nedslag visa på bredden i hur klassrelationer och -erfarenheter gestaltas i samtidsprosan, med ett sammanhållande fokus på själva *görandet*, klass som gestaltad, performativ praktik” (14). Arpings kartläggning lyckas visa att det finns en bredd i hur klassrelationer och -erfarenheter gestaltas i dagens prosa och hon placerar i strålkastarljuset gestaltningar av klass som för den gängse läsaren riskerar passera under radarn. Att det är nedslag hon gör betonar att det finns en mängd andra romaner som man från forskningshåll skulle kunna närma sig på samma sätt.

Som berörts tidigare i denna recension främjas läsbarheten av att texten inte belastas av stor mängd teori, men samtidigt mattas också den akademiska tyngden. En bredare teoriingång där också performativbegreppet omfamnas och får spela i analyserna hade kunnat tillföra något vad gäller diskussionen om samspelet mellan litteratur och samhälle. Det är främst karaktärernas görande som får utrymme i kapitlen. Att också litteraturen gör klass, skulle kunna framhävas mer. Att och hur klass görs i litteraturen visar Arping, men endast ett fåtal gånger (förutom i inledning och avslutande reflektioner) uttalas det uttryckligt att klass görs i de prosaverk som undersökts. ”Göra klass” fungerar snarast som en paraplybeteckning som samlar och håller ihop de redan skrivna texterna för att passa monografformen. Även om inte ”performance” är ett begrepp som används i *Att göra klass* anger författaren i en fotnot att hon använder performancebegreppet i vid mening, så som det definieras av Richard Schechner: ”The underlying notion is that any action that is framed, presented, highlighted, or displayed is a performance” (214). Utöver denna vida definition skulle till exempel performativitet enligt J.L. Austin kunnat få utrymme. Eller varför inte Jon Helt Haarders ”performativ biografisme” i de två första kapitlen där författarna använder självbiografiskt material till sina litterära verk. Judith Butlers teori om att genus är performativt, alltså att genus är ett görande och inte ett varande, finns med i analysen, men här skulle en också kunna tänka sig en diskussion om att klass är performativt på liknande sätt.

Dessa invändningar till trots ger läsningen av *Att göra klass* stor behållning, inte minst för den belysande genomgången av olika perspektiv på begreppet klass i inledningen. Därtill framhävs i studien

några av medelklassens och medelklasslitteraturens karakteristika, med följden att normer synliggörs. Den breddade ansatsen, som tar fasta på samtidslitteraturens spektrum av klassperspektiv, är uppfriskande. Även om det under de senaste decennierna sällan pratats om klass, så visar Arping att klass är närvarande i samtidslitteraturen – och inte enbart i arbetarlitteraturen.

Catharina Bergman

Ulf Boëthius, *Vart längtar min vänstra fot. Om Barbro Lindgrens författarskap*. Makadam. Stockholm & Göteborg 2020.

Traditionella författarskapsstudier i monografins form är fortfarande mer ovanliga inom barnlitteraturforskningen än inom litteraturvetenskapens huvudfåra. Vår för de tematiskt inriktade eller teoretiskt drivna studierna haft företräde inom barnlitteraturforskningen är svårt att säga, men jag kan tänka mig att monografierna kommer öka i takt med att litteratur för barn får allt högre status och forskningsfältet som sådant blir mer etablerat. Astrid Lindgren, Tove Jansson, Maria Gripe, Peter Pohl och Kerstin Thorvall är några av de författarskap som trots allt tillägnats monografier med ambitionen att greppa om idémässiga och konstnärliga utvecklingslinjer över tid. (Här kan för övrigt Ulf Boëthius studie *4 x Hellsing* från 2015 också nämnas.) Ovanligt är också att tvärskrivande författare (som skriver för både barn och vuxna) får sin produktion behandlad som en sammanhållen helhet.

Att Ulf Boëthius nu utkommer med en omfångsrik, vackert formgiven, bok om Barbro Lindgrens författarskap, där både barn- och vuxenlitteratur behandlas är alltså välkommet. Trots Lindgrens enorma produktion (över hundra titlar) och höga anseende är forskningen om hennes författarskap ännu blygsam och återfinns främst i enskilda artiklar, uppsatser och bokkapitel.

Valet av titel, "Vart längtar min fot", sätter tonen för undersökningen. Den är hämtad från de tre böckerna om Barnhans värld och farbrorföreningen VLMF som Lindgren skriver mellan åren 1989 och 2006. "Vart längtar min fot" är bara en av alla möjliga uttydningar av akronymen VLMF. Andra som föreslås i böckerna är "Vems lilla mössa flyger" och "Vad lever man för?". Denna humor med underskriv är karaktäristisk för Lindgren och

det är också den som strålar genom Boëthius egen text. Han återger känsligt både mörkret och ljuset hos Lindgren men är som allra bäst när han till synes nyktert återger dråpligheterna.

Boëthius undersökning är kronologiskt disponerad. Den börjar med debuten 1965 med barnboken *Mattias sommar* och avslutas med de tankeböcker för vuxna som Barbro Lindgren skriver under 2010-talet. Däremellan hinner han undersöka en närmast ofattbar mängd verk där Lorängaböckerna, de självbiografiskt betonade Hemligt- och Sparvelböckerna, barnlyriken, de många bilderböckerna och trilogin om Barnhans land får störst utrymme. Ett kort kapitel berör också Lindgrens vuxenromaner och det sista som sagt tankeböckerna från Glömminge på Öland. Materialet är alltså stort och spänner över genrer som bilderböcker, barnlyrik, ungdomsromaner, noveller, kåserier, romaner, ramsor, dagböcker, tv- och radioproduktioner. Boëthius följer författarskapets vindingar och spårar olika utvecklingslinjer. Undantaget från det kronologiska upplägget är lyriken som behandlas samlat i ett eget avsnitt.

Som läsare har man stort förtroende för Boëthius kunnande om både författarskapet och de historiska sammanhang om aktualiseras i studien. Boëthius är professor emeritus vid Stockholms universitet och har varit verksam som litteraturvetare under samma period som Lindgren varit verksam som författare. Detta gör förstås att han är förtrogen med den tidsanda som präglat olika delar av produktionen. Ambitionen är tydlig – det handlar om att låta ett av våra största författarskap få speglas i all sin mångfald, på längden och bredden. De mer djuplodande analyserna får alltså stå tillbaka för ett fokus på de större linjerna och sammanhangen.

Boëthius betonar att det inte rör sig om en biografi utan en författarskapsbiografi. Det är alltså texterna som ska stå i centrum och inte författarens liv. Det hindrar inte att biografiska dimensioner ofta flyter in i analysen och ibland blir gränsen mellan biografi och författarskapsbiografi inte fullt så skarp som Boëthius gör gällande. Det är förstås begripligt eftersom Lindgren så aktivt har arbetat med biografiskt stoff i sitt konstnärskap – dagböckerna från sjuttioalet är bara ett bland många exempel på det. Men ibland kan jag ändå uppleva att Boëthius tillmäter Lindgrens liv och hennes uttalanden om bakgrunden till olika verk ett allt för stort förklaringsvärde. Man undrar till exempel vilken betydelse det egentligen har om förlagan till Loranga och Mazarin var hennes make och son